

הודו, יפן ומלחמת חרבות ברזל: חשיבותה האסטרטגית של אסיה

אורי סלע | 9 בנובמבר, 2023 | גיליון 1785

בעוד תשומת לב רבה מוקדשת בישראל במהלך המערכה נגד חמאס למאמצי ההסברה בקרב מדינות אירופה וצפון אמריקה, כמו גם לעמדותיהן של המדינות השונות, נדמה כי מרחב עצום וחשוב, הכולל את הודו ויפן (גם את סין, אך עמדתה כלפי ישראל ומלחמתה בחמאס מוכרת), נותר שולי בהתייחסות הישראלית. הודו ויפן הן מדינות מובילות באסיה שנודעת להן דומיננטיות דמוגרפית וחשיבותן האסטרטגית הגלובלית רק גוברת. אופן התייחסותן למלחמה דורש עיון, בין היתר משום שהוא מעיד על שינוי כיוון מסוים וחיובי כלפי ישראל. על ישראל גם לקחת בחשבון, ולפעול בהתאם, שבטווח הארוך, מערכות היחסים עמן עשויות בהחלט למלא תפקיד חשוב הן במנגנונים עתידיים מול הפלסטינים והן בחיזוק מעמדה של ישראל במרחב האינדו-פסיפיק.

לאורך עשורים רבים, מערכות היחסים בין מדינות רבות וחשובות באסיה לבין העולם הערבי והמוסלמי היו חיוביות וקרובות. רבות ממדינות אסיה ראו ועדיין רואות את עצמן כחלק מ"המדינות הבלתי מזדהות" ולעתים כחלק ממנגנוני "סולידריות בין אסיה לאפריקה", שבמסגרתם לעולם הערבי והמוסלמי דומיננטיות מובנית. בהתאם, ברוב המקרים שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הידרדר ל אלימות ולשפיכות דמים משמעותית, מדינות שכאלה, ככלל, נטו לצד הפלסטיני ולכל הפחות "איזו" מסרים כדי להיתפס כנייטרליות לגמרי. אולם, במלחמת "חרבות ברזל" נראה שחלק מהמדינות החשובות באסיה דווקא תומכות—במישרין או במשתמע—בצד הישראלי.

הודו

ישראל והודו כוננו יחסים דיפלומטיים בשנת 1992, מיד לאחר ועידת מדריד, שהיוותה קו פרשת מים ביחסי ישראל עם מדינות אסיה וגם מעבר לאזור זה. הודו, שבה מיעוט מוסלמי משמעותי מאוד, כ-15 אחוזים מאוכלוסיית המדינה (למעלה מ-200 מיליון בני אדם), ולה יחסים מצויינים עם מדינות ערביות ומוסלמיות, כולל איראן, נהגה ברוב השנים לגנות את ישראל ולתמוך בפלסטינים, ודאי במצבי קיצון. אולם, מאז עלייתו של ראש ממשלת הודו נרנדרה מודי לשלטון, בשנת 2014, החל שינוי בגישה ההודית. זמן קצר לאחר שמודי נכנס לתפקידו החל מבצע 'צוק איתן', וכבר אז ניתן היה לראות כיצד הודו מנמיכה את טון הגינוי מול ישראל.

למעשה, כבר אז החלו פרשנים שונים לזהות כי הודו של מודי זונחת את מדיניות התמיכה האוטומטית בפלסטינים ומצדדת יותר ויותר בישראל.

מודי, וממשלתו בראשות מפלגת ה-BJP, שלה אג'נדה לאומנית ואף דתית (הינדו), נקטו לאורך השנים האחרונות מדיניות שתוארה לא פעם כמפלה נגד המוסלמים בהודו, והחיבור בין סוג זה של מדיניות למדינת ישראל נתפס טבעי כמעט. העובדה שבהודו ניצבים בפני בחירות כלליות בעוד מספר חודשים אף מגבירה את הרטוריקה הלאומנית של נציגי ה-BJP, ונדמה לעתים שחלק מאמירות התמיכה בישראל שנשמעו בחודש האחרון מכוונות לבוחרים ההודים, לא פחות מאשר לישראל. גם הכרזות של גורמים איסלמיים קיצוניים בהודו, יחד עם ח'אלד משעל (בנאום מקוון), שהשוו בשבועות האחרונים בין הציונות לבין התפיסה המובילה של ה-BJP—"הינדו-טווה" ("המהות ההינדואית" של הודו)—עוררו ביקורת נוקבת כלפי הפלסטינים בהודו. שר החוץ של הודו אף טען כי בדומה לישראל, גם הודו מתמודדת עם איומי טרור משמעותיים, ועל כן עליה לצאת נגד הטרור באשר הוא.

החיבור האסטרטגי בממד הביטחוני בין הודו לבין ישראל, במיוחד בעשור האחרון, גם הוא קשור לתובנות בהודו לגבי חשיבות הקשר עם ישראל. אין מדובר רק בשיתוף הפעולה הפורה בין התעשיית הביטחונות של שתי המדינות; מדובר גם על מערך אינטרסים רחב יותר, הכולל, למשל, את שותפות I2U2 (הודו, ישראל, איחוד האמירויות וארצות הברית), וכן את היוזמה, שבשלב זה היא בעיקר על נייר הנאומים, לחיבור הודו ואירופה דרך המזרח התיכון וישראל - יוזמה שמתכתבת גם עם מערך הקשרים המתחזק של הודו עם מדינות המפרץ.

כך או אחרת, ביומה הראשון של המלחמה, ב-7 באוקטובר, מודי צייץ את תנחומיו, את ההלם ממתקפת הטרור, וסיים במילים "We stand in solidarity with Israel at this difficult hour". גם מספר ימים לאחר מכן, ב-10 באוקטובר, בתום שיחת טלפון בין מודי לבין בנימין נתניהו, צייץ מודי: "People of India stand firmly with Israel in this difficult hour". ועם זאת, חשוב להבין שהודו לא "נטשה" את הפלסטינים ככלל. במקביל, היא יצאה נגד הרג אזרחים ככלל וחזרה על עמדתה התומכת בפתרון שתי מדינות לסכסוך. מאידך גיסא, ניתן בהחלט לפרש כעמדה המצדדת בישראל את הימנעותה של הודו בהצבעה באו"ם ב-27 באוקטובר על קריאה להפסקת אש מיידית, שלא כללה גינוי לחמאס.

אבל מעבר לאינטרסים הפנים-הודיים, כמו גם אלה הנוגעים ישירות למזרח התיכון, חשוב להבין שחלק מהשינוי בעמדה ההודית קשור לסוגייה גלובלית משמעותית אפילו יותר, דהיינו העלייה של מרחב ה"אינדו-פאסיפיק" כמושג מארגן ברמה העולמית של הקשרים שבין מדינות שונות, ודאי באסיה אבל גם בשוליים המערביים של מרחב זה—המזרח התיכון.

יפן

יחסים דיפלומטיים בין ישראל לבין יפן מתקיימים עוד משנת 1952. לאורך העשורים הראשונים מאז קום המדינה, היחסים היו בצל הקשרים ההדוקים בין יפן לבין מדינות ערב, התלות היפנית

ביבוא אנרגיה מהן, ואלמנטים שונים של החרם הערבי. נקודת השינוי המשמעותית, בדומה להודו, חלה סביב ועידת מדריד; אז, כחלק מהתפוררות החרם הערבי על מדינת ישראל, גם רמת הקשרים בין ישראל ליפן יכולה הייתה לעלות. וכך, למשל, החלו מותגים רבים (בתחום הרכב לדוגמה) להגיע לישראל, והסכמי שיתוף פעולה מגוונים נחתמו בשנות התשעים בין המדינות.

עם זאת, יפן המשיכה לדבוק בנייטרליות בכל הקשור לסכסוך הישראלי-פלסטיני, וברוב המקרים שהסכסוך עלה לכותרות נדמה היה כי גישה זו משמעה תמיכה בזכויות הפלסטינים וגינוי לשימוש בכוח מצד ישראל. אולם, לאורך העשור האחרון, בהדרגה, קשרי ישראל-יפן הלכו והעמיקו, הן כלכלית, ובייחוד בשנתיים האחרונות גם ביטחונית. העמקת הקשרים, ראשית תחת ראש ממשלת יפן אבה שינזו, ולאחר מכן תחת ראש הממשלה פומיו קישידה, היתה קשורה גם ל'הסכמי אברהם'. מגמת הנורמליזציה האזורית אפשרה גם מבחינת מדינות המפרץ מערכי שיתוף פעולה מעמיקים בין ישראל ליפן, העניקה לגיטימיות גוברת לקשרים שכאלה, וגם, באופן רחב יותר, למדיניות חוץ אקטיבית יותר של יפן, מלווה במדיניות ביטחון אגרסיבית יותר. גם מנקודת מבטה של יפן, חשיבות ה"אינדו-פאסיפיק" בהקשר זה משמעותית מאוד: יפן מקדמת בחוזקה את המושג הזה, יחד עם הרעיון של FOIP (Free and Open Indo-Pacific), ושוב, לשוליים המערביים שלו—האיזור שלנו—חשיבות רבה.

כך, עוד בשבת, ה-7 באוקטובר, שגרירות יפן בישראל פרסמה הודעת גינוי למתקפה על ישראל, לצד תנחומים למשפחות (ההודעה יצאה בצהרי שבת, עת ממדי הטבח עדיין לא פורסמו, מבלי להזכיר את חמאס בשמו או את המילה "טבח"). נדמה כי כבר למחרת יפן חזרה להודעות יותר "מאוזנות"—כלומר, כאלה המגנות אלימות משני הצדדים וקוראות להפסקתה. אולם, במהרה, יפן החלה לגלות נטייה גדולה מאשר בעבר לצד הישראלי. הגינויים לחמאס הפכו פחות רפים ויותר ממוקדים, ובנוסף יפן הטילה סנקציות על גופים הקשורים לחמאס (המוגדר לכשעצמו, לפחות הזרוע הצבאית שלו, כארגון טרור ביפן). בדומה להודו, יפן נמנעה באותה הצבעה באו"ם ב-27 באוקטובר, וגם במקרה זה, מדובר בצעד חיובי מבחינת ישראל.

העובדה כי שרת החוץ של יפן ביקרה בישראל מיד לאחר מכן, ובמהלך ביקורה נפגשה עם שר החוץ הישראלי וגם עם מקבילו הפלסטיני, מעידה אמנם כי יפן ממשיכה בקו המאוזן לשיטתה, אך גם כי היא מייחסת למצב חשיבות רבה יותר מאשר בעבר. הסיוע ההומניטרי היפני לרצועת עזה בהקשר זה מחזק מעט את הדרך בה נתפסת יפן באיזור, והדגש היפני על הרשות הפלסטינית תוך גינוי חמאס גם הוא משחק לטובת ישראל, כמובן, כאשר יפן גם היא רואה את פתרון שתי המדינות כאופציה הרלבנטית היחידה לעתיד, אם רק תבחר ישראל ללכת בדרך זו.

סיכום

החשיבות הרבה שהודו ויפן מייחסות למרחב ה"אינדו-פאסיפיק" קשורה במישרין גם לחיזוק הקשרים שלהן עם ישראל בשנים האחרונות (וגם ביניהן) – מעבר לאינטרסים הספציפיים שלהן עם ישראל. חשיבות זו גם קשורה למה שהן רואות כאתגר הסיני, במרחב זה ומעבר לו.

כך, גם חיזוק הקשרים שלהן עם ארצות הברית מתחבר לנקודה זו: לתמיכה האמריקאית המאסיבית בישראל אדוות משמעותיות גם במרחב האסייתי. לא בכדי, מזכיר המדינה האמריקאי בלינקן טורח בעת הזו לבקר בטוקיו, סיאוול וניו דלהי, וסוגיית המלחמה עומדת במוקד הדיונים שם. היות שלא פעם הביקורת השקרית על ישראל מתמקדת בהיותה "קולוניאליסטית" או "מוצב מערבי" זר לסביבתו, לתמיכה דווקא ממדינות אסיה משמעות סגולית. במובן זה, תמיכתה של הודו, שמתחרה, בעיקר מול סין, על הובלת "הדרום הגלובלי", מערערת את המונוליטיות לכאורה של הדרום הגלובלי ומאפשרת לישראל מנוף הסברתי יעיל. ערעור שכזה ניכר גם בקרב מדינות דרום-מזרח אסיה.

על כן, על ישראל להרחיב את תפיסת ההסברה וההשפעה שלה, גם ברמת דעת הקהל, מעבר לזירה המערבית של אירופה/צפון אמריקה ולחזק את מקומה של ישראל גם ב"אינדו-פאסיפיק". בעוד שהממשלות בהודו וביפן מבינות את המצב, דעת הקהל שם עלולה בקלות לגלוש (וזה גם קורה) לכיוונים המוכרים של אנטי-ישראליות. אמנם, השגרירויות והקונסוליות הישראליות באסיה עושות עבודה משמעותית, וגם יש לציין כי סטודנטים, בוגרים, ואנשי סגל מהחוגים ללימודי מזרח אסיה בישראל תורמים למאמץ בעיקר במדיה החברתית, אולם מאמץ הסברתי כולל נדרש מהמדינה. כדאי לישראל גם לזכור, שלטווח ארוך, גם מערכות יחסים משתפרות אלה יתקלו בתקורות זכוכית אם לא יעלה אופק מדיני על השולחן, גם אם לא מיידית. הודו ויפן יכולות בהחלט לשחק תפקיד חשוב ביצירת אופק שכזה, גם משום שהן נתפסות באיזור כשחקניות משמעותיות.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט